

Houdings teenoor Afrikaans in Namibië circa 1780-2024¹

Nicolette Harmse Steyn²

Attitudes towards Afrikaans in Namibia circa 1780-2024

This article discusses attitudes towards Afrikaans in Namibia between 1780 and 2024. Some attitudes towards Afrikaans in South Africa and elsewhere are also discussed. Given the chequered history of Afrikaans in Namibia, it is to be expected that a range of attitudes and perceptions regarding Afrikaans have existed and still exist among its speakers as well as among non-speakers who are in contact with the various groups within its speech community. After three decades of Namibian independence, these attitudes remain largely undocumented. Therefore, this study, on which the article is based, aimed to document these attitudes. Although, over the years, there have been various and varied attitudes towards Afrikaans, the language has remained strong and even thrives in the midst of it all.

1. Inleiding

In hierdie artikel beoog ek om 'n oorsig te gee oor houdings teenoor Afrikaans in Namibië tussen 1780-2024.

Daar word eerstens aandag gegee aan wat 'n houding, en meer spesifiek 'n taalhouding, is. Daarna word kortliks gekyk na die vestiging van Afrikaans in Namibië, gevolg deur 'n diepgaande ondersoek na spesifieke houdings teenoor Hollands-Afrikaans in Namibië voor 1884 (nog voor die koloniale tydperk). Die soeklig val ook op die kriteria wat gebruik is om Namibië se amptelike taal te bepaal, asook verskeie veranderinge rakende Afrikaans in Namibië sedert onafhanklikheidswording in 1990.

Taalhoudings oor Afrikaans in Namibië ná onafhanklikheidswording is ook bestudeer. Daar bestaan 'n noue band tussen Afrikaans in Namibië en Afrikaans in Suid-Afrika en juis daarom is houdings teenoor Afrikaans in Suid-Afrika (en selfs elders in die wêreld) van belang en word daar na enkele van hierdie betrokke taalhoudings gekyk.

Verder word daar gefokus op die resultate van my taalhoudingstudie wat in 2020 gedoen is via 'n gerieflikheidssteekproef en vraelys (Harmse, 2022: 66-92). Die laaste item (37) in die vraelys het 'n geleentheid vir die respondente gebied om anoniem kommentaar te lewer rakende die vraelys, studie of tale. Enkele opmerkings word bespreek.

2. Wat is 'n houding?

Bohner en Wanke (2002: 5) stel die volgende werksdefinisie vir die term 'houding' voor: 'n evaluering van 'n voorwerp of gedagte. Verder verduidelik Eagly en Chaiken (1993: 2) dat 'n houding 'n hipotetiese konstruk is, wat nie direk waarneembaar is nie, maar afgelei kan word uit waarneembare antwoorde. Houdings kan gevolglik 'n kennisfunksie vervul omdat dit die individu toelaat om sin te maak van die wêreld, dit voorspelbaar te maak of te voel dat hy/sy effektief funksioneer (Erwin, 2001: 11). Die entiteite wat gevolglik ondersoek en evalueer word, staan bekend as 'houdingsobjekte' en omvat houdings teenoor voorwerpe, individue, instellings, gebeure en abstrakte idees (McKenzie, 2010: 25). In die geval van hierdie studie is dit houdings teenoor abstrakte idees en gebeure wat ondersoek en geëvalueer word, naamlik taal as 'n konstruk en die geskiedenis en sosiale aard daarvan (gebeure wat die taal tot stand gebring het en steeds veranderinge voortbring).

3. Wat is 'n taalhouding?

Houdings kan nie direk waargeneem word nie, maar word gedemonstreer deur werklike gedrag, byvoorbeeld hoe mense die sprekers van ander tale behandel (vermy/benader), asook in hulle begeerte (of nie) om 'n ander taal aan te leer (SIL International, 2018). 'n Taalhouding is 'n individu of 'n groep se evaluering van 'n taal waarin sy/haar voorkeure en afkeure van die spesifieke taal waargeneem kan word.

Volgens Fishman en Rubal-Lopez (1992: 310) kan houdings teenoor taalvariëteite 'n invloed hê op die mate waarin sekere groepe (soos sprekers van streeksdialekte of minderheidstale) aan hoër onderwys deelneem of werkseleenthede beïnvloed. Taalhoudings kan verder bepaal of en in watter mate tale of dialekte versprei of verval. Dit kan gemeet word aan die geografiese verspreiding en omvang van die gebruik van die taal, asook aan die individu se houding teenoor die gebruik daarvan. 'n Studie oor taalhoudings is belangrik in 'n multitalige land soos Namibië, aangesien dit 'n aanduiding kan gee van die moontlike voortbestaan en verspreiding van tale en die geassosieerde kulture.

4. Afrikaans as 'n taal in Namibië

4.1. Die vestiging van Afrikaans in Namibië

Die Oorlams het in die tydperk van 1780-1860 na Suidwes-Afrika/Namibië

[hierna Namibië] gekom en in vyf groepe verdeel – die Afrikaners, afkomstig uit die Hantam, het hulle aanvanklik noord van die Oranjerivier gevestig, terwyl 'n ander deel van die groep weggebreek het en hul naby Windhoek gaan vestig het. Twee ander groepe het hulle onderskeidelik by Bethanie en aan die Nossob gaan huisves. Die vierde groep was ook afkomstig van Bethanie en die vyfde groep van Gibeon (Stals en Ponelis, 2001: 12). Volgens Stals en Ponelis (2001: 12) was die Oorlams basies Koi wat die “Hollandse taal geken het, sekere begrippe van die Christelike geloof aanvaar het en vaardig in die gebruik van vuurwapens, perde en ossewaens was”.

Daarna het Hollands-Afrikaanssprekende Transvaalse trekboere in die noorde en trekboere vanuit die Kaapkolonie die suide van Suidwes-Afrika/Namibië binnegekom.

Gedurende die 19de eeu was daar verskeie streke en gemeenskappe in Namibië waar Hollands-Afrikaans 'n groterige “gebruikersbasis verkry” het en gevolglik deur die invloed van inheemse owerhede en sendelinge 'n “omgangs- sowel as onderwys- en regeringsfunksie ontwikkel het” (Stals en Ponelis, 2001: 13). Verder word daar onderskeid getref tussen die “informele vestiging en gebruik van die taal as spreektaal van mense”, en die “formele vestiging en gebruik daarvan deur die doelbewuste aanleer en aanwending van die taal” (Stals en Ponelis, 2001: 13).

'n Groter behoefte om te kommunikeer, het ontstaan namate al meer nuwe aankomelinge Namibië betree het. Hierdie aankomelinge het bestaan uit toevallige ontdekkingsreisigers, bewegende landverhuisers soos die “Oorlams en Basters”, sendelinge, handelaars en jagters, sowel as Duitse onderhandelaars (Stals en Ponelis, 2001: 76).

Die gevestigde inwoners en die nuwe inkomelinge het op drie wyses gekommunikeer. Hulle kon direk met mense in hulle moedertaal praat, het inheemse tale aangeleer, of gebruik gemaak van tolke. Al hoe meer mense het in skole en aan die Augustineum Hollands-Afrikaans aangeleer. Stals en Ponelis (2001: 82) verduidelik dat die “toevloei van Hollands-Afrikaanse moedertaalsprekers uit die Kaapkolonie sosiale onderbou verskaf het om verkeer oor etniese grense heen moontlik te maak”.

Hollands-Afrikaans het in die 19de eeu op laer en hoër vlakke in die Namibiese samelewing gefunksioneer. Die sprekers het die taal by hul leefwyse en landstreek aangepas en gebruik om na rigting of 'n pad te vra, stories te vertel, handel te dryf en sommer net om te gesels. Die sendelinge en leiersfigure was van mening dat “Hollands-Afrikaans die mees funksionele [taal] binne die taal-sosiologiese opset van die land sou wees” (Stals en Ponelis, 2001: 93). Die skole, kerke, formele korrespondensie en wette was gevolglik alles steeds in Hollands.

4.2. Houdings teenoor Hollands-Afrikaans in Namibië voor 1884

Daar is verskeie faktore wat mense se houding teenoor 'n taal bepaal, naamlik is dit hul moedertaal; is dit net 'n “gebruikerstaal” wat die “beeld [is] van die gemeenskap wie se moedertaal dit is”; het dit ontwikkel tot 'n “taal met 'n eie grammatika, letterkunde en wetenskaplike literatuur”; is dit 'n “middel tot wyer bemagtiging of is dit net tot 'n groep beperk”; het dit 'n “erkende status in onderrig, wetgewing en handel”? (Stals en Ponelis, 2001: 107).

Al die bogenoemde faktore was volgens Stals en Ponelis (2001) in Namibië teenwoordig. Verskeie inwoners se moedertaal was Hollands-Afrikaans; dit was die gebruikstaal van nog meer mense en die inwoners het toegang gehad tot Nederlandse letterkunde en literatuur en mense kon oor “groepsgrense heen kommunikeer” (Stals en Ponelis, 2001: 107). Hollands-Afrikaans het ook die taal van onderrig, wetgewing en handel geword. Die buitelanders (sendelinge en handelaars), asook die burgers self, het verskeie houdings teenoor Hollands-Afrikaans gehad. Van hierdie houdings sluit die sendeling J.H. Schmelen, wat met 'n Namavrou getroud was, se siening in dat dit onrealisties is dat tale soos Hollands en Engels as algemene gebruikstaal beskou word onder die mense van Groot Namakwaland, want Nama is reeds te sterk gevestig daar (Stals en Ponelis, 2001: 109). J.G. Krönlein meld dat die mense in die Namakwa en suid van die Grootrivier, ná ses dekades van sendingwerk steeds net die Namataal praat en soms 'n klein bietjie “Boer-Hollands” (Stals en Ponelis, 2001: 109). Krönlein het 'n afkeer van die Hollandse taal gehad en op 'n keer die volgende uitspraak gemaak: “Hoe beeldryk en welluidend is die egte Namakwataal nie! Hoe sierlik en oorspronklik is die konstruksie daarvan nie teenoor die Hollands-verbasterde Oorlamtaal nie” (Stals en Ponelis, 2001: 109).

Mettertyd was C. Hugo Hahn van mening dat die Namas eerder Hollands moet aanleer omdat die Nama nie “uit eie beweging tot mense van wet en orde sou ontwikkel” nie (Stals en Ponelis, 2001: 111). Dus sou Hollands 'n goeie bydrae lewer tot hul opvoeding en vooruitgang na 'n meer geordende gemeenskap. Selfs Krönlein het later toegegee en gesê (Stals en Ponelis, 2001: 111):

Dit is 'n geval van teen die stroom swem as 'n mens op die suiwer Namataal aandring.

Dit is onteenseglik van groot nut, en dien tot verbreding van die uitkyk by jonk en oud, dat hulle in albei tale onderrig word. Vir die oordraging van die heilswaarhede moet Nama egter deurgaans op die voorgrond bly.

Hererohoofde het vir Britse beskerming gevra, maar ten spyte daarvan het “Duitse onderhandelaars die gebied in 1884 en 1885 inbeweeg en beskermingsverdrae met die hoofde van Nama- en Hereroland gesluit” (Stals en Ponelis, 2001: 114). Laasgenoemde het die taalsituasie beïnvloed en gevolglik is Engels na die agtergrond gedryf en Duits het die “sanksie as die eerste amptelike taal van Namibië” gekry (Stals en Ponelis, 2001: 114). Die toekoms van die gevestigde inheemse tale, Hollands-Afrikaans ingesluit, sou deur die praktyk bepaal word en nie deur die owerheidsmaatreëls nie (Stals en Ponelis, 2001).

Die buitelanders het meestal hul menings op skrif gestel, terwyl die burgers nie hierdie voorreg gehad het nie, en hulle kon gevolglik ongelukkig nie op dieselfde sanksie vir hulle “menings en versugtinge” reken nie (Stals en Ponelis, 2001: 114).

Volgens Stals en Ponelis (2001: 116) kon groepe soos die Herero, Ovambo en Damara Hollands goed lees en verstaan, maar hulle het nie Hollands in die plek van hulle eie moedertale en algemene kommunikasie verkies nie. Die situasie onder die Namas was “effens anders en ingewikkelder”. Die Namas het later Hollands bo moedertaalonderrig verkies.

Die Namas se begeerte om Hollands te leer, was nie noodwendig hoofsaaklik die gevolg van ’n haat teenoor hul moedertaal nie, maar eerder omdat hul ’n behoefte het om deur Hollands toegang te kry tot Christelike godsdiens, lees, skryf en handel met smouse (Stals en Ponelis, 2001: 117).

Die Damaras en Herero’s het egter nie uitgesproke standpunte oor tale gehad nie en het hul onderskeie moedertale “met trots gebruik” (Stals en Ponelis, 2001: 119).

Die taaldebate, wat hieruit gespruit het, het deur drie fases gegaan (Stals en Ponelis, 2001: 118):

1. Aanvanklik was sendinggenootskappe van mening dat Hollands ’n geskikte medium vir lering en onderwys was, maar hul het later ook die mening gehad dat hulle makliker tot gemeenskappe kan deurdring indien hulle hul moedertale aanleer.
2. Naderhand het sekere sendelinge hulle daaraan toegewy om tussen Namasprekendes wat verkies het om in Hollands onderrig te word, ’n trots vir hul eie taal te skep. Hulle het laasgenoemde bewerkstellig deur taalstudie, prediking en ’n Nama-literatuur te skep.
3. Daar het ’n kompromie ontstaan tussen die feit dat moedertaal belangrik en noodsaaklik was as ’n algemene taal vir die hoër funksies, asook vir kommunikasie in die breë samelewing.

4.3. Namibië (destydse Suidwes-Afrika) as 'n Suid-Afrikaanse mandaat

Die Duitse mandaatgebied Suidwes-Afrika is in 1915 deur die Volkebond aan Suid-Afrika gegee (Boddy-Evans, 2021). Tydens hierdie periode toe Suid-Afrika beheer oor die gebied geneem het, is Engels en Hollands as amptelike tale in die destydse Suidwes-Afrika verklaar (Stals, 2008: 18). In 1925 is Afrikaans amptelik as taal verklaar, en dit het Hollands as amptelike taal vervang. Vanaf 1948 tot selfs ná Namibië se onafhanklikwording in 1990 is veral Standaardafrikaans geassosieer met die onderdrukkende Suid-Afrikaanse apartheidsregime teen wie die nasionale bevrydingstryd gevoer is (Maho, 1998). Suidwes-Afrika is in 1968 tot Namibië hernoem (Boddy-Evans, 2021).

Tydens 'n opknappingskursus vir Afrikaans-onderwysers in 1989, gereël deur die Departement Nasionale Opvoeding (SWA/Namibië), het George Weideman 'n toespraak gelewer. Hierin het hy onder andere gepraat oor hoe mense Afrikaans in die verlede gesien het en hoe Afrikaans in 1989 ervaar word. Afrikaans is aanvanklik as “kombuistaal”, “Hotnotstaal” of “Kitchen Dutch” in Suid-Afrika beskou (Weideman, 1989: 1). Afrikaans is gekoppel aan die Eerste Taalbeweging en gesien as vryheidstaal – “spesifiek as Blanke vryheidstaal”. Volgens Weideman (1989: 1) het politieke bewegings en beweegredes die sprekers en gebruikers van Afrikaans se houding teenoor die taal beïnvloed en sodoende ook bepaal. Laasgenoemde het gelei tot die “siening van Afrikaans as onderdrukkerstaal, taal van die veroweraar of koloniseerder; eksklusiewe Blanke besit”. Later het daar protesbewegings rondom Afrikaans ontstaan – soos “alternatiewe Afrikaans” – wat vanaf 1985 bly toeneem het en 'n belangrike deel uitgemaak het van die bevrydingsproses. Dit het daartoe gelei dat 'n “vernuwende aanwending van Afrikaans” bygedra het tot groter vryheid en menswaardigheid, 'n nuwe stel waardes vir almal (Weideman, 1989: 2). Weideman (1989: 2) het geglo dat Afrikaans, op die vooraand van onafhanklikwording in Namibië, 'n “boodskap van vrede, versoening en vriendskap kan uitdra”.

Weideman (1989) het ook in sy toespraak oor Afrikaans as lingua franca in Namibië gepraat. Volgens hom was Afrikaans in 1989 die lingua franca of omgangstaal, oftewel die “winkel- en geselstaal” van 'n aansienlike deel van die bevolking in Namibië. Volgens Weideman (1989: 2) het Randall van den Heever, skrywer van die alternatiewe leesboek, *Tree na vryheid*, Afrikaans die “kletstaal” genoem. Engels sou ook die rol van lingua franca kon speel, maar Afrikaans het 'n historiese voorsprong. 'n Verdere voorsprong van Afrikaans as lingua franca was omdat die toekoms van die land meertaligheid ingehou het en 'n omgangstaal dus nog benodig sou word (Weideman, 1989).

Weideman (1989) het verder gesê dat die volle Afrikaanse taalgemeenskap deur die “nodige sensitiwiteit en toleransie vir mekaar via Afrikaans” werklik vryheid kan bekom. Dié vryheid geld van koloniseerders, asook vryheid van enige vorm van gekoloniseerde denke.

Die toespraak word afgesluit met die volgende woorde (Weideman, 1989: 6):

Dit is 'n swaar – maar ook heerlike! – taak wat op die Afrikaans-onderwysers se skouers rus: kry Afrikaans aan die beweeg! Laat die taal – wat tog in die omgang, op die skoolgrond en op straat leef – loskom van die kettings wat politici daaromheen geslaan het.

4.4. Kriteria wat gebruik is om Namibië se amptelike taal te bepaal

Voor Namibië se onafhanklikwording in Maart 1990 is die moontlike amptelike tale deur middel van verskeie kriteria teen mekaar opgeweeg om te bepaal watter taal uiteindelik Namibië se amptelike taal sou word. Die keuse van Engels is gebaseer op grond van agt kriteria, waaraan 'n gekose amptelike taal volgens SWAPO (The South West Africa People's Organization) en UNIN (United Nations Institute for Namibia) moet voldoen (Maho, 1998: 187-188). Die gekose taal moes Namibiërs verenig en moes ook vir alle Namibiërs aanvaarbaar wees. 'n Verdere kriterium was dat die gekose taal aan almal bekend moes wees. Die gekose taal moes uitvoerbaar wees, met ander woorde, dit moes prakties en ekonomies moontlik wees om die gekose taal te implementeer in die onderwys, administrasie, ensovoorts. Verder moes die gekose taal 'n taal van wye kommunikasie in feitlik alle vakgebiede van wetenskap en tegnologie wees, sowel as 'n biblioteektaal wat ryk is aan gepubliseerde materiaal om opleidings- en navorsingsprogramme binne en buite die land te vergemaklik. Dit moes ook die groei van bande tussen die Namibiese en ander progressiewe gemeenskappe in Afrika vergemaklik. 'n Taal van wyer kommunikasie, in direkte kontras met die geïsoleerdheid en beperkings van ander tale, is as noodsaaklik gesien om 'n internasionale netwerk van kommunikasie, handel en diplomatie te ontwikkel. Die gekose taal behoort een van die hooftale van die Verenigde Nasies te wees (Maho, 1998: 187-188). Uit die onderskeie tale, naamlik inheems, Afrikaans, Duits, Frans en Engels, was Engels die enigste taal wat aan al agt kriteria voldoen het en daarom tot amptelike taal verkies is (Maho, 1998: 188).

Du Plessis het in 1987 'n lesing in Windhoek aangebied waarin hy kommentaar gelewer het op die UNIN-verslag. Volgens Du Plessis (1987) blyk dit uit die UNIN-verslag dat daar drie redes was vir die verwerping van

Afrikaans as amptelike taal. Eerstens is dit omdat Afrikaans gesien is as 'n taal wat afgedwing is, of as 'n koloniale taal. Die tweede rede is vanweë die beskouing van Afrikaans as die taal van die onderdrukker. Die derde rede vir verwerping is gegrond op Afrikaans se praktiese waarde.

Die UNIN het verslag gelewer dat Afrikaans 'n taal is wat van buite af op die inwoners van die gebied afgedwing is as gevolg van die “onwettige kolonialisering van die gebied” (Du Plessis, 1987: 4). Hy is van mening dat bogenoemde bewering 'n valse aanname is, want Afrikaans is deur die Oorlams na Namibië gebring en versprei, selfs voor die aanbreek van die Duitse koloniale periode. Dus is Afrikaans nie 'n afgedwonge taal nie, want dit is nie deur die Suid-Afrikaanse mandaat aan SWA/Namibië “afgesmeer” nie (Du Plessis, 1987: 10). Afrikaans het ook nie in SWA/Namibië as koloniale taal “vastrapplek kom kry nie”, want Engels en Hollands was die amptelike tale toe SWA/Namibië as 'n mandaatgebied in 1915 deur Suid-Afrika oorgeneem is. Afrikaans het eers in 1925 amptelike status in Suid-Afrika (en sodoende SWA/Namibië) verwerf (Du Plessis, 1987: 4). Ná 1925 sou dit nog baie jare neem voordat die Suid-Afrikaanse staatsdiens eers Afrikaans word en dit is die rede waarom Du Plessis (1987: 11) sê dat Namibiërs Engels eerder met koloniserende assosieer.

Du Plessis (1987: 11) aanvaar die aanname dat Afrikaans die taal van die onderdrukker is, maar hy reken dat die verslag "n belangrike deel uitgelaat het – dat Afrikaans ook die “taal van 'n beduidende deel van die onderdrukktes is”. Du Plessis (1987: 12) redeneer dat Afrikaans as 'n taal gesien kan word wat 'n groot deel van die historiese erfenis van Namibiërs uitmaak en dus 'n “integreerende deel van die nasionale persoonlikhede van Namibiërs” is. Daarom vermeld Du Plessis (1987: 12) dat die “verandering van Afrikaans na Engels” vir hom baie na “neo-kolonialisme” lyk, want Duits as alternatief vir Afrikaans sou 'n meer praktiese oplossing bied.

Die UNIN-verslag sê verder dat Afrikaans buite suidelike Afrika geen praktiese waarde het nie en daarom word dit as 'n “instrument vir isolasie en insulasie gesien” (Du Plessis, 1987: 12). Hieroor noem Du Plessis (1987: 13) drie verskillende moontlikhede wat gevolg kon word om die beperking van Afrikaans, wat nie 'n wêreldtaal is nie, te oorkom:

1. Die hele bevolking moet van moedertaal verander (laasgenoemde word deur die verslag geïmpliseer, maar nie net ten opsigte van Afrikaans nie).
2. Stel die “taal met die praktiese waarde” (dus Engels) op skool as verpligte vak in.
3. Pak die uitdagende taak van vertaling in die isolerende taal aan.

Volgens Du Plessis (1987) bevat die verslag nie die feit dat Afrikaans die moedertaal van 'n groot deel van die bevolking was vóór die mandaat en selfs voor Duitse kolonisasie nie. Du Plessis (1987) kom tot die volgende gevolgtrekking:

Ek skakel Engels as een van die moontlike amptelike tale ook nie uit nie, ek is van een ding egter oortuig: wie ook al hierdie land as onafhanklike land regeer en hoe hy dit ook al regeer – hy sal moet oorneem en hy sal moet regeer op Afrikaans!

Die Ovambo's is die grootste bevolkingsgroep in Namibië. In 1980 het 79% van Ovambo's beweer dat hulle Afrikaans verstaan, terwyl net 13% van Ovambo's in 1989 beweer het dat hulle Afrikaans kan verstaan. Die geval was egter dieselfde met Engels. In 1980 het 53% beweer dat hulle Engels kan verstaan, en in 1989 net 31%. Verder het 69% van die Ovambo's beweer dat hul geen toegang tot Engels het nie. Dit blyk dus dat die gewildheid van Engels oorskat is (Maho, 1998: 190-191). Die afnemende getalle vir Engels kan toegeskryf word aan mense wat beweer het hulle verstaan Engels, of dit nou waar is of nie, want dit het gedien as 'n simbool van weerstand teen die apartheidsstelsel, aangesien Afrikaans – wat in bykans elke formele kontaksituasie nodig was – met die onderdrukkende owerhede geassosieer is. Met die verandering van die amptelike taal van Namibië, was die aanspraak daarop om Engels te ken nie meer 'n kwessie van sosiopolitieke houdings nie, maar een van werklike bevoegdheid (Maho, 1998: 190-191). Na aanleiding van laasgenoemde, veronderstel Maho (1998: 191) dat die relatiewe negatiewe voor-onafhanklikheids houdings teenoor Afrikaans en ander inheemse tale 'n positiewe verandering in die toekoms kan ondergaan, en dat die welwillende houding teenoor Engels in 'n mate sal afneem vanaf verheerliking na 'n meer neutrale houding. Hierdie studie kan gesien word as 'n stap daarheen om dié hipotese 30 jaar later te toets, alhoewel dit nie die studie se doelwit was nie.

4.5. Veranderinge rakende Afrikaans wat onafhanklikwording vergesel het

Afrikaans het met onafhanklikheid twee groot knoue gekry, naamlik dat dit sy posisie as amptelike landstaal verloor het toe Engels gekies is, en dat moedertaalonderrig in regeringskole beperk is tot graad 1 tot 3, afhangende van die demografie van die voedingsarea van die skool. Vanaf graad 4 is Engels die onderrigtaal in alle regeringskole en daardeur is nie net talle Afrikaanssprekendes dwarsdeur die land die voorreg ontnem om in hulle

moedertaal (huistaal) graad 12 in 'n regeringskool te voltooi nie, maar die taalbeleid benadeel terselfdertyd al die inheemse tale van die land (Opperman, 2015).

Opperman (2015) verduidelik dat die Grondwet van die Republiek van Namibië voorsiening maak vir die behoud en bevordering van taal en kultuur en dit gee ook ruimte vir die vestiging van privaatskole, sonder diskriminasie op grond van ras, godsdiens en geslag, maar 'n ouergemeenskap het wetlik die reg om die etos van hulle privaatskool te bepaal. Vanweë die taalbeleid vir regeringskole het die Afrikaanse ouergemeenskap naderhand privaatskole gestig waar die volgende drie pilare as grondslag geneem is: “die Christelike etos, Afrikaans as onderrigtaal en strewe na hoë kwaliteit” (Opperman, 2015). 'n Oorkoepelende organisasie, NAVCO (Namibiese Vereniging vir Christelike Onderwys), het tot stand gekom en daar is (teen 2015) ongeveer 5300 leerders in 18 skole wat by NAVCO aangesluit het. Opperman (2015) deel verder mee dat sewe van hierdie skole “Christelike Afrikaanse privaatskole is, wat graad 1 tot matriek aanbied, terwyl die ander skole verskillende keuses oor Afrikaans, Engels en Duits as onderrigmedium gemaak het”. Opperman (2015) skryf dat die onafhanklikheidspad, waarop Afrikaans sy bevoorregte posisie verloor het, gelei het tot 'n nuwe bewuswording van taal en kultuur by talle Afrikaanssprekendes en Afrikaanse taalgebruikers. 'n Nuwe vereniging “Netwerk vir Afrikanerbelange” (Netwerk) het volgens Opperman (2015) ontstaan omdat daar 'n behoefte was om na die kultuurbates van die Afrikaner in Namibië om te sien. Die funksie van Netwerk is om die “verskillende instansies, verenigings en individue wat hulle vir die Afrikaner en die Afrikaanse saak beywer, te laat kommunikeer en koördineer” (Opperman, 2015). Namibië beskik ook oor twee privaat Afrikaanse radiostasies, 'n 24-uur Afrikaanse uitsending op die nasionale radiodiens NBC (Namibia Broadcasting Corporation) en die *Republikein* wat in Afrikaans verslag lewer. Verder vermeld Opperman (2015) dat Afrikaanse boeke, tydskrifte en musiek goed onder die bevolking verkoop, dat jong Afrikaanse entrepreneurs hulle in die besigheidswêreld gevestig het en dat Afrikaans in die landbou en toerisme 'n groot bydrae lewer. Opperman (2015) deel sy mening oor die toekoms van Afrikaans in Namibië:

Kyk en luister 'n mens oppervlakkig, wil jy positief wees oor Afrikaans in Namibië. Baie mense praat nog die taal, selfs as kommunikasietaal tussen Afrikataalgebruikers. Die Damara-bevolkingsgroep en die nuwe president Geingob is bekend as mense wat naas hulle moedertaal Damara/Nama 'n baie suiwer Afrikaans praat. Daar word nie teen Afrikaans gediskrimineer deur wetgewing of openbare teenstand nie. Afrikaans word as

vak in die regeringskole aangebied. By die Universiteit van Namibië is 'n klein Afrikaans-departement. In baie besighede en regeringskantore kan jy in Afrikaans bedien word. Afrikaans geld vir 'n groot deel van die land nog as lingua franca, deurdat dit as tweede of derde taal gebruik word.

In 'n onlangse *LitNet*-onderhoud tussen Van Heerden en Carstens (2024) deel Carstens verdere inligting oor die onderwyssituasie in Namibië rakende Afrikaans. Daar is byna 2 000 skole in Namibië waarin leerders van graad 1 tot 3 in die moedertaal onderrig word, waarna daar na Engels oorgegaan word. Gevolglik word Afrikaans in 'n beperkte mate steeds as verpligtend op junior primêre vlak in staatskole aangebied. Afrikaans op skoolvlak is verder geprivatiseer en val onder beheer van die Namibiese Privaatskole Organisasie (NAPSO) wat afhanklik is van skoolfondse om die skole volhoubaar te maak (Van Heerden en Carstens, 2024). Verder meld Carstens (Van Heerden en Carstens, 2024):

Die gevaar van slegs Afrikaans in privaatskole is wel duidelik: As Afrikaans geprivatiseer word (wat heelwat koste vir ouers meebring), is dit buite die bereik van talle mense wat dit nie kan bekostig nie. Dit is daarom tog belangrik dat Afrikaans ook op wyer skaal in staatskole aangebied word. Die Professionele Vereniging vir Afrikaans-taalonderrig in Namibië (PVATN) het hier 'n groot verantwoordelikheid wat op hulle rus om steeds Afrikaans as vak aan Namibiese skole te bevorder.

4.6. Taalhoudings oor Afrikaans in Namibië ná onafhanklikwording

Op 26 Junie 2008 het De Bruyn in die *Republikein* berig oor twee graad 12-dogters wat onderskeidelik eerste en derde plekke in die ATKV-redenaarskompetisie se senior afdeling verwerf het – Josy Nghipandua (eerste) en Chantelle Kruger (derde), beide Jan Möhr-leerlinge. Volgens Nghipandua is dit 'n voorreg om so goed in 'n ander taal te kan kommunikeer dat jy ernstig deur mense opgeneem word. Verder vertel Nghipandua:

Om Afrikaans te kan praat, gee my die geleentheid om my kreatief te kan uitdruk. Hoe meer tale 'n mens praat, hoe beter. Dit maak ook nie saak van watter kultuur 'n mens is nie. Afrikaans is vandag 'n taal vir almal. Ons leef nie meer in die verlede nie.

Nghipandua voel dit is onregverdig dat daar so baie klem daarop gelê word dat sy as swart kind 'n Afrikaanse Huistaal-kompetisie gewen het. Sy

redeneer Afrikaans is tog 'n "Afrika-taal". Sy sê verder dat dit sielkundige skade aanrig as daar klem gelê word op watter kleur die persoon is; sy sê almal behoort bevoorreg te voel om die taal te kan praat, ongeag uit watter kultuur hul kom (De Bruyn, 2008).

Die Republikein berig op 6 Augustus 2018 oor Koos Marais, skrywer van *Die Keiservoël oor Namaland* (Rademeyer, 2018). Hierdie boek gee erkenning aan die geskiedenis en kultuur van die Namas, asook aan die onregte wat hulle aangedoen is. Die boek fokus op die belangrike bydrae wat die Namas van Namibië tot die Afrikaanse taal gelewer het (Rademeyer, 2018). Rademeyer (2018) noem dat Marais vroeër tydens 'n geleentheid op Maltahöhe 400 eksemplare van die boek aan die Nama-gemeenskap oorhandig het en gesê het hy wil hê die mense van hierdie land moet lees van hul eie helde – mense wat baie opgeoffer het. Marais het ook die volgende gedeel (Rademeyer, 2018: 1):

Ek wil hê julle moet trots wees op jul helde, julle moet hul nagedagtenis vereer, julle moet trots wees op jul kultuur, jul taal en jul Afrikaans. Bo alles wil ek hê julle moet lees. Om te lees, is om mag te hê.

Die hoof van die Nama-stam in Suid-Afrika, kaptein John Witbooi, was een van die eregaste tydens die verering van die boek en het gesê dat Afrikaans sy hartstaal is en dat dit sal voortleef solank as wat mense dit praat (Rademeyer, 2018).

Op Moedertaaldag, 21 Februarie 2019, verskyn daar 'n berig in die *Republikein* genaamd "Meer as 'n taal" waarin Lloyd Zandberg (2019: 3) met verskeie Namibiërs oor Afrikaans gesels.

Zandberg (2019: 3) berig dat Chrisna Beuke-Muir, voormalige senior lektor aan die Universiteit van Namibië (UNAM), van mening is dat Afrikaans Namibiërs verenig. Verder deel sy dat haar moedertaal vir haar 'n gevoel van werklikheid gee, van ritme, soos om gemaklik op 'n perd se rug te wees met die wye wêreld wat voor haar oopmaak (Zandberg, 2019: 3).

Zandberg (2019: 3) haal die volgende woorde van die bekende komediant, Neville Basson, aan:

Dit maak my trots as Namibiër om te hoor ons hou al ons moedertale lewend deur dit te praat. Vir ons wat in die informele nedersetting Katutura grootgeword het, was Afrikaans die gemeenskap se medium. Baie van ons het in Khomasdal skoolgegaan en het, wanneer ons skool toe en terugstap, met mekaar Afrikaans gepraat – al het ons ander tale by die huis gepraat. My kinders praat Afrikaans. Ek dink nie Afrikaans het hier die sterk koloniale band wat dit in Suid-Afrika het nie.

Basson noem verder dat Afrikaanssprekendes hulself dalk ook moet herkondisioneer en nie moet skrik vir ander tale nie en probeer om iets daarin te leer – al is dit net om te groet. Só kan mense ook “oor die draad klim”, soos hulle daardie tyd gedoen het. Hy glo dat al die tale gevier moet word (Zandberg, 2019: 3).

Volgens die bekroonde Namibiese digter Kobus Lombard vervul Afrikaans ’n baie belangrike kommunikasie- en sosiale rol in dié sin dat dit die algemene gebruikstaal van ’n groot persentasie Namibiërs is. Selfs al is dit nie meer ’n amptelike taal nie, is dit die taal wat mense op straatvlak bind (Zandberg, 2019: 3).

Zandberg (2019: 3) skryf verder dat Elzeth Harmse, Afrikaansonderwyser en voormalige joernalis, sê sy verdien haar brood en botter danksy haar moedertaal. Harmse sê sy is bevoorreg om haar kennis van en passie vir Afrikaans daagliks met die jeug (en toekoms) van Namibië te deel. Verder glo sy dat dit elke Afrikaanssprekende in dié land se plig, maar belangriker nog, se voorreg is om te kan sorg dat dié taal nie sal uitsterf nie. Harmse se boodskap aan mede-Afrikaanssprekendes is: “As ons Afrikaans aanhou praat, lees, skryf, sing, droom en lééf, sal dit geliefd bly vir ons kinders, kleinkinders en ook húl kinders” (Zandberg, 2019: 3).

’n Somerskool Afrikaans het van 11 tot 15 Julie 2016, asook van 9 tot 13 Julie 2018 by die Universität Duisburg-Essen (UDE) in Duitsland binne die raamwerk van die Germanistische Institutpartnerschaft (GIP) plaasgevind. Chrisna Beuke-Muir en Herman Beyer het die Somerskool in 2016 aangebied en Petronella Genis en Herman Beyer, almal verbonde aan UNAM se Vakgroep Afrikaans, het die Somerskool in 2018 aangebied. Beide Somerskole het ten doel gehad om die kursusdeelnemers bekend te stel aan basiese kommunikasievaardighede, die geskiedenis van Afrikaans in Suid-Afrika en Namibië, asook verskeie aspekte van die geskiedenis, kultuur en landkunde van Namibië en Suid-Afrika (Beyer, 2016 en 2018). In 2016 het die aanbieders ’n tendens onder die kursusingangers opgemerk – hulle stel belang in ’n linguistiese vergelyking tussen Afrikaans, Nederlands en Duits. Gegewe die kontaksituasie tussen Afrikaans en Duits in Namibië en die sterk taalkundige bande tussen Afrikaans en Nederlands, is ’n sessie oor hierdie spesifieke aspek in 2018 se program ingewerk (Beyer, 2016 en 2018).

’n Koerantberig getiteld “Afrikaans: The language we love to hate”, deur Gerson Uaripi Tjihenuna, het op 6 November 2020 in die Namibiese *New Era*-regeringskoerant verskyn. Volgens Tjihenuna (2020: 11) verwys radio-omroepers van die NBC Omurari-diens soms grappenderwys na Afrikaans as die “weestaal” (‘orphan language’). Tjihenuna (2020: 11) reken bogenoemde is

vanweë die feit dat Afrikaans voor onafhanklikwording in 1990 'n baie dominante taal in Namibië was en ná 1990 Afrikaans skielik na die kantlyn geskuif is. Verder meen Tjihenuna (2020) dat 'n oorbrugging van etniese en kulturele hindernisse een van die taal se eerste funksies was. Tjihenuna (2020: 11) sluit aan by die vroeër genoemde stelling van Du Plessis (1987), naamlik dat Afrikaans die “taal van 'n beduidende deel van die onderdrukte is”, want Tjihenuna (2020: 11) meld dat Afrikaans ook die taal is van die “Kleurlinge, Basters en party ander groepe in Suid-Afrika én Namibië” wat as destydse onderdrukte gesien word. Daar word verder berig dat Afrikaans deur die werkersklas gebruik word wanneer hul oor verskeie etniese groepe heen kommunikeer, veral diegene wat voor onafhanklikheid gebore is. 'n Verdere tendens is dat selfs die sogenaamde ‘born frees’ soms in sosiale omstandighede Afrikaans praat – selfs al kom hul vanuit dieselfde kulturele agtergrond (Tjihenuna, 2020: 11). Die meerderheid Damaras en Namas gebruik ook Afrikaans as hul tweede huistaal. Tjihenuna (2020: 11) kom tot die gevolgtrekking dat Namibiërs met nugter gedagtes en sonder vrees of guns na Afrikaans moet kyk en probeer uitpluis hoe die taal as gereedskap kan dien om nasionale eenheid te bewerkstellig.

In dieselfde *LitNet*-onderhoud wat vroeër genoem is, deel Carstens sy onlangse ervaring oor Afrikaans in Namibië (Van Heerden en Carstens, 2024):

Ek was verlede jaar in April vir 'n maand op besoek aan Namibië en het wyd met mense gepraat en natuurlik ook geluister. Ek was nuuskierig oor hoe dinge sedert my vorige besoek (2015) verander het. Dit was natuurlik heerlik om die uniekheid van my grootwordland weer te ervaar en na die mense (wit, bruin en swart) se taalgebruik te luister. Daar was steeds die unieke mengsel van Afrikaans, Duits en van die inheemse tale in een gesprek. Ek het gedink Engels sal op alle terreine oorheers, maar kom toe agter dat Afrikaans die lingua franca is orals waar ons gery het – van die suide tot aan die kus. By die grenspos, vulstasies, winkels, restaurante, bakkerie, padstalletjie, toevallige gesprekke in die strate. Ek het gehoor Suid-Afrikaanse toeriste wat die land besoek het, sê so. En toe vind ek dit is waar. Die artikel van Steyn bevestig dit ook. Vir soveel sprekers uit ander kultuurgroepe (Damara, Nama) is Afrikaans steeds 'n moedertaal en dit ten spyte van die geskiedenis. Dit beklemtoon ook die ekonomiese waarde van taal – as jy die taal van die grootste gebruikersgroepe aanleer, kan dit werk gee. In die sentrale, oostelike, westelike en suidelike dele van die land skyn Afrikaans tans steeds die lingua franca te wees. Wat dit oor 20–30 jaar gaan wees, is natuurlik moeilik om te sê, maar die tekens is wel daar dat dit sal voortduur.

Engels is wel die taal van die staat en van amptelike kommunikasie. Engels het 'n sterker voorkeur onder die Oshiwambo-bevolking omdat skoolonderrig se

invloed sterk is en dit kom voor of Afrikaans nie vir hulle belangrik is nie omdat hulle goed regkom met Engels. Carstens vertel ook dat hy nog die verskeie variëteite uit sy kinderdae onthou: Rehoboth-Afrikaans, Nama-Afrikaans, Damara-Afrikaans, Herero-Afrikaans, Duits-Afrikaans, en dat dit lyk of hierdie variëteite steeds deel is van baie Namibiërs se daaglikse lewens (Van Heerden en Carstens, 2024).

Carstens beantwoord verder die vraag: “Hoe vergelyk beskouings oor Afrikaans as die sogenaamde taal van die onderdrukker in sekere geleedere met die persepsies in Namibië?” soos volg (Van Heerden en Carstens, 2024):

Ek het min tekens waargeneem dat Afrikaans nog ’n etiket dra. Daarvoor word dit te veel spontaan gebruik. Ek het self ’n persepsie gehad dat die geskiedenis daartoe sou lei dat Afrikaans in Namibië sou afskaal en binne 20–30 jaar sou begin verdwyn, maar tot op hede is ek, en ek dink talle ander, verkeerd. Dit is nou eers 30 jaar ná onafhanklikheid en dinge gaan nog goed. Die situasie kan natuurlik steeds verander, maar tot op hede is Afrikaans ’n aktiewe en lewendige gebruikstaal vir die breër Namibiese bevolking en ook bykans landswyd. Ek dink dit sal nog lank so wees.

Daar bestaan ’n noue band tussen Afrikaans in Namibië en Afrikaans in Suid-Afrika en juis daarom is houdings teenoor Afrikaans in Suid-Afrika (en selfs elders in die wêreld) ook van belang.

De Vries het ’n berig in die *Perspektief* geskryf oor Afrikaans se 80-jaarvieringe as amptelike taal. Hierin berig De Vries (2005: 1) dat die resesent Michael Morris die volgende gesê het: “Afrikaans was eens ’n stowwerige en streng antie, wie se stemmigheid in ’n outydse leksikografie gebalsem is. Maar nou is daar seker geen taal in Suider-Afrika wat so vindingryk en uitdruklik inheems soos Afrikaans is nie.” Hy noem dan as voorbeeld die Afrikaanse vertaling vir ‘bungee’ – brugkettie (De Vries, 2005: 1).

Op 16 Desember 2018 verskyn die berig “Lank lewe ons taal – in Europa”, geskryf deur Jacob Rooi in die *Rapport Weekliks*, wat verskeie menings en houdings teenoor Afrikaans weerspieël. Volgens Rooi sukkel Afrikaansdepartemente by baie Suid-Afrikaanse universiteite, maar in Europa woeker hulle met Afrikaans. Daar word Afrikaanse taal- en letterkundekursusse in België, Nederland en Switserland aangebied, en daar is nog baie potensieële belangstelling in lande soos Kroasië, Duitsland en Tsjeggië. Een van die 25 derdejaarstudente aan Universiteit Gent wat Afrikaans neem, Stan Geernaert, sê dat hy Afrikaans vreeslik interessant vind vanweë die letterkunde. Hy sê dat die taalkunde hom help om die letterkunde beter te begryp. Verder sê die student Gaëlle Rycx dat die ryk geskiedenis van Afrikaans haar interesseer, en

Lore Fonteyn beskryf Afrikaans as “een heel mooi taal” (Rooi, 2018: 11). Yves T’Sjoen, hoogleraar in Nederlandse letterkunde aan die Universiteit Gent, sê dat tussen 20 en 60 studente jaarliks Afrikaans as vak neem (Rooi, 2018: 11).

Rooi (2018: 11) berig ook dat Carstens dit vreemd vind dat die aanvraag na Afrikaans as akademiese vak elders in die wêreld toeneem, terwyl die taal in Suid-Afrika aan universiteite onder druk is, en van 2016 tot 2018 beduidend as taal van onderrig aan Suid-Afrikaanse universiteite ingekort is.

Ses jaar later is Carstens steeds vol moed en hoop oor Afrikaans wanneer hy sê dat Afrikaanssprekendes nie moed moet verloor rakende Afrikaans nie, maar hulle kan ook nie agteroor sit en dink dinge gaan vanself beter raak nie.

Afrikaanssprekendes moet hulle ding doen vir Afrikaans daar waar hulle is, maar hulle moet ook help om ander tale geleenthede te gee. Hande moet oor taalgrense heen gevat word en daar moet saam aan die pragtige land gebou word. Flip Buys het by geleentheid in 2004 gesê: “Die Afrikaanse gemeenskap moet verantwoordelikheid aanvaar vir sy eie toekoms en self aktief daaraan begin werk. Nie in isolasie nie, maar saam met geleentheidsvennote waar nodig en waar moontlik.” Twintig jaar later geld dit nog steeds. ’n Gemaksone is ’n gevaarlike plek en die Afrikaanse gemeenskap moet saamwerk met ander taalgemeenskappe om dit wat vir hulle kosbaar is, te behou en ook volhoubaar te maak (Van Heerden en Carstens, 2024).

5. Taalhoudingstudie (2020)

5.1. Navorsingsontwerp en -instrumente³

’n Navorsingsontwerp met gemengde metodes is gebruik vir hierdie verkennende navorsing, met behulp van ’n opnamemetodologie en gerieflikheidsteekproef. Die studie is meestal kwalitatief omdat dit subjektiewe resultate weergee, want deelnemers se houdings en persepsies vorm die basis van die gevolgtrekkings. Die studie is ook kwantitatief, want die houdingsveranderlikes word binne en oor groepe heen gekwantifiseer en statisties verwerk. Kwantitatiewe veranderlikes wat gebruik word, is drie verskillende groepe, naamlik Afrikaanssprekendes (174 respondente), nie-Afrikaanssprekendes (53 respondente) en multitalige sprekers (Afrikaans en ander tale – 48 respondente). Die 275 respondente is in die bogenoemde drie groepe ingedeel na aanleiding van item 9: Watter taal/tale sou jy as jou eerste taal beskou?

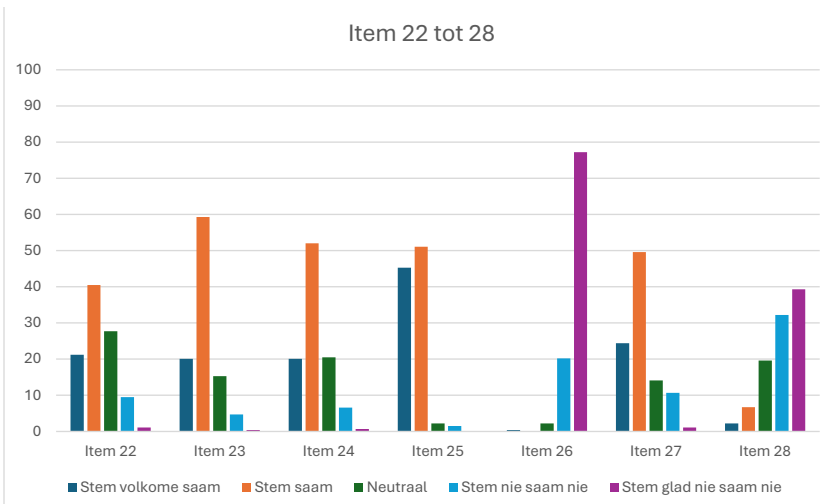
Die vraelys het eerstens basiese biografiese data versamel. Tweedens is data oor houdings en persepsies van taal en tale oor die algemeen in Namibië deur Likert-skaalitems versamel. Derdens handel die vraelys oor wat die respondent

spesifiek oor Afrikaans in Khomas/Namibië dink (items 22-36). Aan die einde van die vraelys is daar 'n oop vraag: “Enige ander kommentaar?” (Harmse, 2022).

5.2. Resultate van houdings teenoor Afrikaans

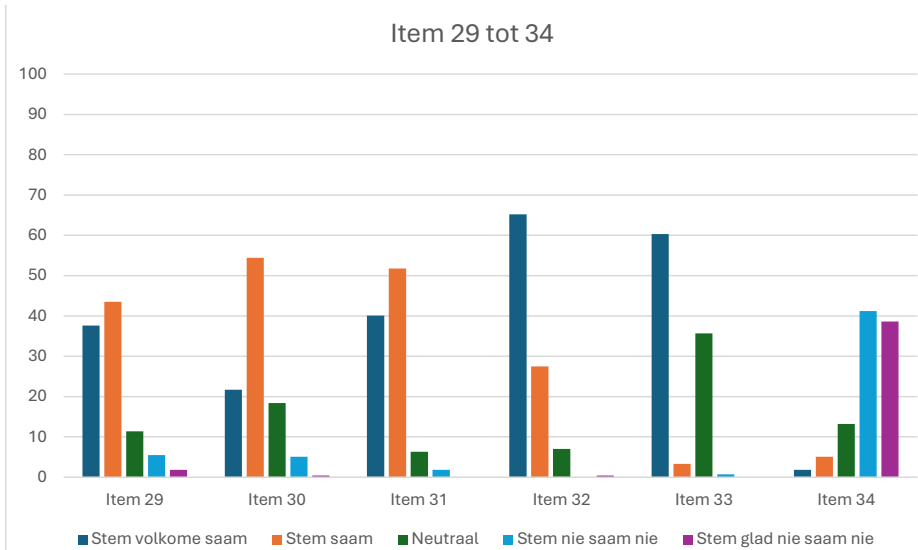
'n Positiewe/negatiewe/neutrale houding word getoon, afhangende daarvan of die respondente saamstem/nie saamstem nie/neutraal reageer op die volgende stellings:

22. Ek sal iemand wat nie Afrikaans praat nie, aanraai om eerder Afrikaans te leer as om 'n ander taal te leer (behalwe vir Engels).
23. Dit is nuttig om bevoeg te wees in Afrikaans in die sakeomgewing in die Khomas-streek.
24. Dit is nuttig om Afrikaans te praat en te verstaan as jy in die Khomasstreek werk soek.
25. Dit is goed dat Afrikaans as 'n opsie in sommige skole in Namibië en by sommige tersiêre onderwysinstellings soos die Universiteit van Namibië aangebied word.
26. Afrikaans hoort nie in Namibië nie.
27. Afrikaans is 'n taal wat in die Khomasstreek gebruik word as 'n gemeenskaplike taal tussen sprekers wie se moedertaal van mekaar verskil (dit wil sê as 'n lingua franca).
28. Afrikaans is die taal van die koloniale onderdrukker.

Figuur 1: Item 22 tot 28 se resultate

29. Afrikaans is 'n inheemse taal in Namibië. ('n Inheemse taal sou wees van 'n taalkundig afsonderlike gemeenskap wat hulle vir baie geslagte in die gebied gevestig het.)
30. Afrikaans verbind mense van verskillende kultuurgroepe.
31. Afrikaans is deel van die nasionale erfenis van Namibië.
32. Ek geniet dit om Afrikaans te hoor.
33. As ek kinders het, wil ek graag hê dat hulle ook Afrikaans leer.
34. Afrikaans sal oor 30 jaar van nou af uitsterf.

Figuur 2: Item 29 tot 34 se resultate

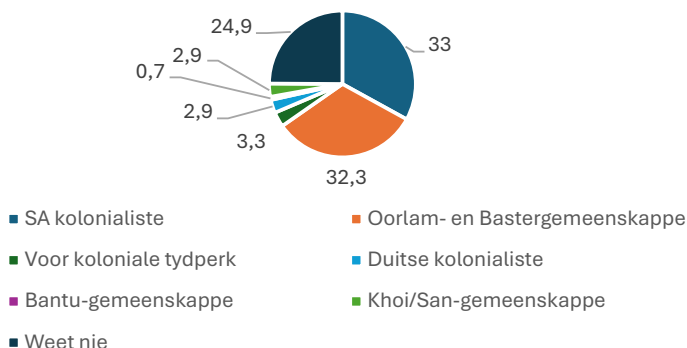
Item 35 handel oor die ontstaan van Afrikaans in Namibië, met verskeie opsies waaruit hul kon kies. Hieronder verskyn die opsies, sowel as die hoeveelheid respondente wat die opsies gekies het.

- Afrikaans is aanvanklik deur die Suid-Afrikaanse kolonialiste tydens die koloniale tydperk na Namibië gebring: 90 respondente (33%)
- Afrikaans is aanvanklik deur die Oorlam- en Bastergemeenskappe vóór die koloniale tydperk na Namibië gebring: 88 respondente (32,3%)
- Afrikaans het reeds vóór die koloniale tydperk in Namibië ontstaan: 9 respondente (3,3%)
- Afrikaans is aanvanklik deur die Duitse kolonialiste tydens die koloniale tydperk na Namibië gebring: 8 respondente (2,9%)

- Afrikaans is aanvanklik deur die Bantu-gemeenskappe voor die koloniale tydperk na Namibië gebring: 2 respondente (0,7%)
- Afrikaans is aanvanklik deur die Khoi/San-gemeenskappe voor die koloniale tydperk na Namibië gebring: 8 respondente (2,9%)
- Ek weet nie: 68 respondente (24,9%)
- Twee respondente het nie die item beantwoord nie.

Die bogenoemde data word in figuur 3 ten toon gestel.

Ontstaan van Afrikaans in Namibië

Figuur 3: Ontstaan van Afrikaans in Namibië

Die respondente moes in item 36 aandui hoe gereeld hul Afrikaans hoor – 242 het geantwoord dat hul daagliks Afrikaans hoor, 25 byna elke dag, 5 hoor 'n paar keer 'n week Afrikaans, en 1 het aangedui dat hy/sy baie selde Afrikaans hoor. Twee het die item onbeantwoord gelaat.

5.3. Enkele houdings wat uitstaan

Vanuit die drie verskillende groepe lyk dit asof die Khomasstreek-inwoners oor die algemeen 'n positiewe houding teenoor Afrikaans het en dat hul graag Afrikaans wil bevorder en ander mense – asook hul eie toekomstige kinders – aanraai om Afrikaans te leer. Dit is net by die nie-Afrikaanssprekende groep waar hul meer neutraal voel oor die stelling dat hul eendag vir hul kinders Afrikaans wil leer, maar verder was hul houdings ook meer positief as neutraal of negatief.

Daar is vroeër verwys na Tjihenuna (2020) wat aanbeveel dat daar na

Afrikaans gekyk moet word en probeer uitpluis hoe die taal as gereedskap kan dien om nasionale eenheid te bewerkstellig. Die feit dat al drie groepe hoofsaaklik positiewe houdings teenoor Afrikaans het, dui daarop dat daar volgens die steekproef tog 'n mate van nasionale eenheid en versoening tussen Khomasstreek-inwoners is.

Maho (1998: 191) het veronderstel dat die relatiewe negatiewe voor-onafhanklikheidshoudings teenoor Afrikaans 'n positiewe verandering in die toekoms kan ondergaan. Uit die resultate van Harmse (2022) lyk dit of hierdie verandering tog plaasgevind het.

'n Verdere verskynsel wat die navorsing oplewer, is dat hoofsaaklik Afrikaanssprekendes onder die wanpersepsie verkeer dat Afrikaans aanvanklik deur die Suid-Afrikaanse kolonialiste tydens die koloniale tydperk na Namibië gebring is. Uit die Afrikaanssprekendes het 37,6% die opsie van die Suid-Afrikaanse kolonialiste gekies, 31,9% van die multitalige sprekers (Afrikaans en ander tale) het dieselfde opsie gekies, terwyl slegs 18,9% van die nie-Afrikaanssprekendes hierdie opsie gekies het. Dit is ook die Afrikaanssprekendes wat meestal aangedui het dat hul glad nie weet hoe Afrikaans in Namibië ontstaan het nie:

- Afrikaanssprekendes 25,4%
- Nie-Afrikaanssprekendes 24,5%
- Multitalige sprekers (Afrikaans en ander tale) 23,4%

Die navorsing se resultate toon ook dat die nie-Afrikaanssprekendes die groep is wat die korrekte opsie van die Oorlam- en Bastergemeenskappe die meeste gekies het – 56,6%. Onder die Afrikaanssprekendes was daar net 25,5% wat weet hoe Afrikaans werklik in Namibië ontstaan het, terwyl 29,8% van die multitalige sprekers (Afrikaans en ander tale) weet wat die ware toedrag van sake is. Dit is dalk vanweë die feit dat daar nie eintlik in die Namibiese skole onderrig verskaf word oor die ontstaan van Afrikaans in Namibië nie. Voor onafhanklikwording is Suid-Afrikaanse sillabusse gevolg en ná onafhanklikwording is daar nie so baie fokus geplaas op die Namibiese ontstaan en geskiedenis van Afrikaans nie. Die meerderheid Namibiese privaatskole volg vandag nog internasionale sillabusse wat meer gerig is op 'n Suid-Afrikaanse konteks (Onafhanklike Eksamineringsraad - IEB).

Dit blyk uit die navorsing dat dit juis die jonger respondente is wat nie presies weet hoe Afrikaans in Namibië ontstaan het nie. Uit die Afrikaanssprekendes wat aangedui het dat die Suid-Afrikaanse kolonialiste Afrikaans na Namibië gebring het, is 72,2% tussen die ouderdom van 18 en

50. Die Afrikaanssprekende respondente tussen die ouderdom van 18 en 50 wat aangedui het dat die Oorlam- en Bastergemeenskappe Afrikaans na Namibië gebring het, is slegs 46,5%.

Hieruit kan daar tot die gevolgtrekking gekom word dat die jonger generasies oningelig is oor hul eie taal, en dit kan moontlik toekomstige houdings en persepsies teenoor Afrikaans in Namibië beïnvloed.

5.4. Vraelys: algemene kommentaar

Die laaste item (37) het 'n geleentheid vir die respondente gebied om anoniem kommentaar te lewer rakende die vraelys, studie of tale. Enkele opmerkings word hier verbatim aangebied:

- “We spoke Afrikaans at home, I went to an Afrikaans school and went to university in Afrikaans, and I have never struggled to communicate or felt disadvantaged because I did everything in Afrikaans. I will instil the same pride for Afrikaans in my children so that the language will never die out.”
- “My daughter is doing/learning Afrikaans as a Second Language and is now in Grade 7 but the way she is being taught is so discouraging – she gets homework which is bulky and incompressible and when I sent it to a Grade 12 Native Speaker of Afrikaans, she said that this is so difficult for her, and the questions are highly ambiguous. And up to now my daughter cannot even utter the elementary stuff in Afrikaans and as such I ask myself – How is this language being taught and is it worth continuing to allow my daughter to be this frustrated? So, there is a need to really revisit how the language is being taught to cultivate the love for the language.”
- “Special effort should be made to promote and defend Afrikaans in Namibia alongside the other indigenous languages, i.e., cultural events, sponsorship of workshops, films, video productions, etc. A newspaper such as the *Republikein* can play a crucial role to promote Afrikaans if it is made freely available online and in schools, colleges, and universities, and not hidden behind a paywall, as the majority of Afrikaans speakers are economically marginalised and impoverished. They can't afford to buy it but would love to read it every day. Afrikaans writers and speakers should be identified in communities and be supported through training schemes to produce cultural products and services in Namibia.”

- “My mother tongue is Afrikaans, but I do not speak it as often as I speak German, English or French.”
- “Your research theme seems to imply that you are concerned that Afrikaans may become extinct in Namibia? I think there is no possibility of this happening. I detect this tendency in many of my very Afrikaans friends.”
- “I consider Afrikaans an important language of expression in literature, poetry, music and pop-culture in Namibia. I write poetry in Afrikaans.”
- “I feel like a lot of people associate Afrikaans with oppression, hence they tend to stay away from actually learning the language and its history.”
- “It saddens me that Afrikaans is poorly spoken by many people through downright laziness.”
- “I believe the more languages you speak and are fluent in, the better you are geared to communicate with the people around you. Also, children should be taught in their mother tongue to be able to fully understand and learn to their best advantage, which unfortunately is mostly not the case in Namibia. Afrikaans is still one of my favourite languages, despite it not being my mother tongue, and I think it is definitely an advantage to speak it.”
- “I grew up in Tsumeb (a mining town), was fluently speaking Afrikaans before going to school, just by playing with the neighbour’s child opposite of the yards fence and simultaneously learning the language. Primary school language medium was 100% German & High school language medium was 100% Afrikaans. Unfortunately, many Government schools don’t offer Afrikaans as a language anymore and I was glad that my kids had the option to choose between French & Afrikaans, when we switched to a Private School. “Neutral” at question 34, as I hope that the language will not extinct – however it may be possible. I strongly believe that every indigenous language of Namibia, played & still plays its role to make what Namibia is today, and that is what we all should nurture.”
- “Although Afrikaans is my second language, I really like to speak, read and listen to it. I think it is very expressive and there are some words that you cannot replace in any other language, like ‘sterkte’. I hope it will stay with us and am quite sure it will.”
- “Afrikaans is a very expressive language but not a world language unfortunately.”
- “I worked in a Public Office for 25 years and would address the

employees in English but explain procedures, instructions etc. in Afrikaans as they would better understand once explained in Afrikaans.”

- “From the earliest years through history the English tried their utmost to destroy Afrikaans but could not succeed. As long as it’s spoken at home it will grow stronger.”
- “Ek wens mense wil die taal Afrikaans uitlos en almal gelyk die kans gun om te besluit in watter taal ons wil onderrig wees, asook om op te hou om Afrikaans as die witmens se taal te beskou. Almal kan trots wees op hulle taal. Ek gaan beslis nie verwag mense in Duitsland moet nie Duits praat nie en ek voel ons word geforseer om altyd in Engels te moet praat, lees of leer. Ek vind dit juis moeiliker om te onthou in Engels as in Afrikaans, so waarom wil ek in Engels onderrig hê as dit my benadeel?”
- “Uit ’n besigheid perspektief [*sic*] is Engels die manier om te gaan, want dit is die wêreld se taal so dit kan jou net baat om in Engels te leer, maar dit beteken nie mens praat nie elke dag Afrikaans met mekaar en maak jou kinders in Afrikaans groot nie, ek was in ’n Engelse-medium skool gewees maar tussen klas het almal altyd Afrikaans gepraat met mekaar, en selfs nou op Uni gaan ek klas in Engels, maar Afrikaans is steeds al taal wat mens hoor om jou wat lekker is.”
- “Afrikaans verdien soos al die ander inheemse tale ’n regmatige plek in Namibië. Lank lewe Afrikaans!”
- “Afrikaans is die taal waarin ons praat, baklei, redeneer, droom en bid ... dis ons taal en dit krioel van lewe.”
- “Die ding wat my die hartseerste maak is dat meeste nie ordentlik Afrikaans kan praat nie en sodoende van hulle taal en kultuur stelselmatig vervreemd raak. Ek wens meer mense het geweet van die geskiedenis van Afrikaans wat ontstaan het as ’n kombuistaal en die waardes en geloof van ons voorouers en dit verder kan uitleef in ons moderne tyd. Ek wens ons kan ’n manier vind om vir die Afrikaner van vandag te laat identifiseer met hulle erfenis en weer trots daarop sal wees en soos die gelofte sê dat ons dit aan ons kinders se kinders sal oordra en vir die toekomstige geslagte.”
- “Namibiërs moet veg vir Afrikaans!”
- “Afrikaans, die wonderlike, moderne, lewendige, pragtige beeldspraak-taal mag nooit ooit verdwyn nie; dit sal ’n groot verlies wees vir die (selfs) wêreld.”

Uit die bogenoemde kommentaar kan daar gesien word dat die respondente uiteenlopende menings oor tale, en meer spesifiek Afrikaans in die Khomasstreek van Namibië, het. Die meerderheid van hierdie menings is tog hoofsaaklik die taal goedgesind. Daar is byvoorbeeld heelwat opmerkings dat Afrikaans nie sal uitsterf nie en dat Namibiërs moet aanhou veg daarvoor, asook dat dit beslis voordelig is om Afrikaans te kan verstaan en te praat in Namibië spesifiek. Sekere opmerkings bevestig ook vroeëre besprekings oor die wanpersepsie dat Afrikaans in Namibië tydens die koloniale tydperk ontstaan het en gevolglik steeds soms in die lig van “die taal van die onderdrukker” gesien word. Verder spreek respondente hul liefde en voorkeur vir die taal uit, wat spreek van die positiewe gesindheid teenoor Afrikaans in Namibië.

6. Samevatting

In hierdie artikel is daar melding gemaak van hoofsaaklik houdings teenoor Afrikaans in Namibië, asook enkele houdings teenoor Afrikaans in Suid-Afrika en ook elders in die wêreld, in die jare tussen 1780-2024. Alhoewel daar oor die jare heen al verskeie en uiteenlopende houdings teenoor Afrikaans was, het die taal steeds sterk bly staan en selfs floreer tussen alles deur. Laasgenoemde kan gesien word in die feit dat die relatiewe negatiewe voor-onafhanklikheidshoudings teenoor Afrikaans ’n positiewe verandering ondergaan het. Dit is verblydend om te sien dat dit nie net die Afrikaanssprekendes is wat positief is teenoor Afrikaans in Namibië nie, maar selfs die nie-Afrikaanssprekendes. Die respondente was grootliks ten gunste daarvan om in die toekoms vir hul eie kinders Afrikaans te leer, asook om ander mense aan te raai om Afrikaans te leer en dit kan gevolglik lei tot die voortbestaan van, en voortdurende positiewe houdings teenoor Afrikaans.

Universiteit van Namibië

Bronnelys

- Beyer, H.L. 2016. Report on the *Somerskool Afrikaans*, 11-15 July 2016 on the Essen Campus of the Universität Duisburg-Essen. Windhoek, Universiteit van Namibië.
- Beyer, H.L. 2018. Report on the *Somerskool Afrikaans*, 9-13 July 2018 on the Essen Campus of the Universität Duisburg-Essen. Windhoek, Universiteit van Namibië.
- Boddy-Evans, A. 2021. *'n Kronologie van Suider-Afrikaanse Onafhanklikheid*.

- <http://af.eferrit.com/n-kronologie-van-suider-afrikaanse-onafhanklikheid/>. (Datum van gebruik: 27 Junie 2024).
- Bohner, G. en Wanke, M.** 2002. *Attitudes and Attitude Change*. Hove: Psychology Press.
- De Bruyn, E.** 2008. Afrikaans is plesierig. *Republikein* 26 Junie: 5. <http://www.republikein.com.na/politiek-en-nasionale/afrikaans-is-plesierig.68937.php>. (Datum van gebruik: 27 Junie 2024).
- De Vries, A.** 2005. 80 jaar amptelik ... en die antie dans nou éérs. *Die Burger* 28 Mei: 8.
- Du Plessis, H.G.W.** 1987. Afrikaans en sy moontlikhede in SWA/Namibië. *Akademie* 1-18.
- Eagly, A.H. en Chaiken, S.** 1993. *The Psychology of Attitudes*. Orlando: Harcourt Brace.
- Erwin, P.** 2001. *Attitudes and Persuasion*. Hove: Psychology Press.
- Fishman, J.A. en Rubal-Lopez, A.** 1992. Cross-policy analysis of factors affecting English language spread: Predicting three criteria of spread from a large pool of independent variables. *World Englishes* 11(2): 309-29.
- Harmse, N.** 2022. 'n Verkenning en vergelyking van houdings en persepsies rakende Afrikaans in die Khomasstreek van Namibië ná drie dekades van onafhanklikheid. Ongepubliseerde MA-tesis. Windhoek: Universiteit van Namibië.
- Maho, J.F.** 1998. *Few People, Many Tongues: The Languages of Namibia*. Windhoek: Gamsberg Macmillan.
- McKenzie, R.M.** 2010. *The Social Psychology of English as a Global Language: Attitudes, Awareness and Identity in the Japanese Context*. London: Springer.
- Opperman, C.** 2015. Afrikaans in Namibië. *Standpunte.co.za*. <http://www.standpunte.co.za/afrikaans-in-namibie/>. (Datum van gebruik: 27 Junie 2024).
- Rademeyer, R.** 2018. Afrikaans leef solank ons dit praat. *Republikein* 6 Augustus: 1. <https://www.republikein.com.na/nuus/afrikaans-leef-solank-ons-dit-praat2018-08-05>. (Datum van gebruik: 27 Junie 2024).
- Rooi, J.** 2018. Lank lewe ons taal – in Europa. *Rapport Weekliks* 16 Desember: 11.
- SIL International.** 2018. Language Attitudes. *Language assessment*. <https://www.sil.org/language-assessment/language-attitudes>. (Datum van gebruik: 27 Junie 2024).
- Stals, E.L.P. en Ponelis, F.A.** 2001. *Só het Afrikaans na Namibië gekom*. Windhoek: Gamsberg Macmillan.

- Stals, E.L.P. 2008. *Wie is jy? 'n Bundel historiese opstelle oor die Afrikaner in die voormalige Suidwes-Afrika*. Windhoek: Macmillan Namibia.
- Tjihenuna, G.U. 2020. Afrikaans: The language we love to hate. *New Era* 6 November: 11.
- Van Heerden, M. en Carstens, W.A.M. 2024. Afrikaans in Namibië, Afrikaans in Suid-Afrika. *LitNet*. <https://www.litnet.co.za/afrikaans-in-namibie-afrikaans-in-suid-afrika/>. (Datum van gebruik: 27 Junie 2024).
- Weideman, G. 1989. *Kry Afrikaans aan die beweeg!* Openingstoespraak, Opknappingskursus vir Afrikaansonderwysers (SWA/Namibië).
- Zandberg, L. 2019. Meer as 'n taal. *Republikein* 21 Februarie: 2-3. <https://www.republikein.com.na/nuus/meer-as-n-taal-2019-02-21>. (Datum van gebruik: 27 Junie 2024).

Note

1. Die artikel is gebaseer op gedeeltes uit my meestersstudie met die titel *'n Verkenning en vergelyking van houdings en persepsies rakende Afrikaans in die Khomasstreek van Namibië ná drie dekades van onafhanklikheid*.
2. Hiermee wil ek graag erkenning gee en dank betoon aan die Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns (SAAWK), wat 'n meestersbeurs aan my toegeken het.
3. Navorsing het eers begin nadat etiese klaring vanaf die UNAM Navorsingsetiëkkomitee op 6 Februarie 2020 verkry is (Verwysingsnommer: FHSS/557/2020).